

Дзень добры, шаноўныя слухачы радыёперадачы “Беларусь ад А да Я”! У гэтыя вясновыя дні, нягледзячы на квецень і сонечнасць, хочацца падчас спыніцца ў роздуме. Хто мы, якія мы? Сапраўды, жыццё чалавечае складаецца з мноства разнастайных момантаў, падчас такіх непадобных і супярэчлівых. Аднак мудрасць і дабрыня знітоўваюць адасобленыя часткі ў гарманічнае адзінства, і тады адчуваеш сябе спакойным і шчаслівым. Не на імгненне, дзень, месяц – на доўгія гады. І жывеш ужо не толькі дзеля сябе, але і для свету, каб сваёй цеплынёй абагрэць кволяя яшчэ парасткі ўзаемаразумення, цяпімасці і любові.

З гэтай жанчынай сустрэкацца заўсёды прыемна. Нават калі вельмі-вельмі нестасе часу і паспяваеш замест звыклага “як сябе пачуваеце?” толькі павітацца. Нават калі моцна стаміўся і хочацца хутчэй перайсці на разважліва-спакойны лад ці ўвогуле замаўчаць. Яе позірк супакойвае, яе ўсмешка лечыць. І хоць гэтая жанчына, пра якую мне хочацца расказаць табе, слухач, ужо даўно на пенсіі, ужываць дзеясловы прошлага часу не буду. Бо яе Слова жыве з намі, яно радуе і цешыць. Сённяшняя перадача прысвечана Марыі Цімафееўне Кавалёвай – кандыдату філалагічных навук, дацэнтку кафедры беларускага мовазнаўства БДПУ імя Максіма Танка, заслужанай настаўніцы і выдатніку народнай асветы Беларусі. Роднае слова як скарбніца знаходок і незвычайных пераўтварэнняў выяўляе ў жыцці Марыі Кавалёвай розныя грані свайго значэння. Якія ж яны, гэтыя грані? Я прапаную зглянуцца да трох кантэкстаў жыцця Марыі Цімафееўны.

Чытае артыст:

Пра адно толькі Бога сягоння прашу,
Каб цябе абярог ад заўчаснай журботы,
Каб надзея і вера сялілі душу
І ў шчаслівых вачах гасцявала пяшчота.

Гучыць музыка.

Сябры, вы слухаеце радыёперадачу “Беларусь ад А да Я”. Наш аповед – пра мовазнаўцу Марыю Кавалёву і тры кантэксты жыцця. Як выяўлялася яе Слова ў кантэксце прафесіі? Пасля заканчэння Глыбоцкага педвучылішча Марыю і яшчэ адну выпускніцу – паэтку Еўдакію Лось – як найлепшых студэнтак накіроўваюць на вучобу ў Мінскі педінстытут. Была цікавасць да слова, народжаная ўнутранай патрэбай пастаяннага самаўдасканалення. Цікавасць гэтая з часам станавілася ўсё больш глыбокай. Пасля заканчэння літаратурнага факультэта Марыю Цімафееўну пакідаюць на кафедры беларускага мовазнаўства. Пакуль – асістэнткай. Але ці проста было рашыцца на гэта? Праца ж нялёгкая, вымагае ґрунтоўнай дасведчанасці. Марыя паступае ў аспірантуру, паспяхова абараняе кандыдацкую дысертацыю. І працягвае даследаваць мову, у тым ліку і мастацкага твора – адно з самых складаных і малараспрацаваных

пытанняў у лінгвістыцы. Бо не кожны здольны за знешняй абалонкай слова заўважыць іншую ягоную сутнасць у кантэксце. Сутнасць вобразную, эмацыйна-экспрэсіўную, якая так характэрна творам беларускіх пісьменнікаў. Навуковыя артыкулы Марыі Кавалёвай – якраз пра такія моўныя адзінкі, што даюць магчымасць паэту ці празаіку стварыць цесны кантакт з чытачом. Абуджэнню думкі спрыяюць дзеясловы-выказнікі. Нездарма ж паэт Э.Паўнд вызначаў як адну з найбольш характэрных рыс мастацкіх твораў XX ст. энергію думкі. Яна прысутнічае ў паэзіі Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Івана Мележа – гэтых пісьменнікаў Марыя Цімафееўна надзвычай цэніць. Слова-дзеянне надае твору імпульсіўнасць і знітоўвае мастацкі радок з нашай рэчаіснасцю. Але праз слова – жыццесцвярдзальнае, насычанае праўдаю і святлом, чалавек здольны станавіцца лепшым.

Марыя Цімафееўна любіць студэнцкую аўдыторыю. І вы, шаноўныя слухачы, не палічыце гэты дзеяслоў з выражэннем прыязнасці нечым звыкла-настаўніцкім, шмат разоў ужо сказаным. Любоў Марыі Кавалёвай праяўляецца ў штодзённай працы. Яе любоў – гэта і спакойная манера правядзення заняткаў, калі кожны студэнт можа сканцэнтравана на самым складаным моманце тэмы. Яе любоў – у шматлікіх падручніках і дапаможніках для вучняў, студэнтаў-філлагаў і настаўнікаў. Марыя Цімафееўна – член аўтарскіх калектываў гэтых кніг. А яе “Беларуская мова” для вучняў старшых класаў прызнана адным з найлепшых дапаможнікаў па роднай мове. Педагагічны калектыў БДПУ імя Максіма Танка высока ацаніў гэту кнігу. На першым конкурсе навуковых прац у 1996 годзе дапаможнік быў адзначаны першай прэміяй. Напэўна, гэта і ёсць лагічны працяг любові да студэнтаў, настаўнікаў і Слова. Напэўна, працяг – і ва ўзнагароджанні Марыі Кавалёвай медалём Францыска Скарыны. Хаця сама выкладчыца найлепшай узнагародай лічыць памяць студэнтаў, якія ўжо даўно скончылі універсітэт і працуюць у розных кутках Беларусі. Іх згадкі пра колішнюю вучобу ў Марыі Цімафееўны асабліва адчувальныя напачатку верасня, калі водар вучнёўскіх кветак зліваецца з асабістым хваляваннем і калі шукаеш у канцы ўрока ў дзіцячых вачах водгук на зведанае і перажытае разам.

Гучыць музыка.

У эфіры перадача “Беларусь ад А да Я”. Разам з вамі Таццяна Старасценка. Мы гартаем старонкі жыцця беларускага мовазнаўцы і педагога Марыі Цімафееўны Кавалёвай. Як выяўляецца яе Слова ў іншым кантэксце, такім неабходным для кожнага чалавека, -- у кантэксце сям’і? Муж Марыі Кавалёвай Міхаіл Васільевіч доўгі час быў старшынёй гарвыканкома Мінска, а затым Старшынёй Савета Міністраў БССР і многа зрабіў для развіцця Мінскага педагагічнага інстытута імя Горкага. Ён многа чытае, у тым ліку і часопіс “Полымя”, і газету “Звязда”, быў добра знаёмы з Піменам Панчанкам, Максімам Танкам, Андрэем Макаёнкам,

Іванам Мележам, Сяргеем Грахоўскім, Іванам Шамякіным, высока ацэньвае іх творчасць. Старэйшы сын Кавалёвых Сяргей цікавіўся гісторыяй Беларусі і нават хацеў паступаць на гістарычны факультэт. Але ці то апошняя хвіліна роздуму змяніла ўсе планы, ці то аказала ўплыў бацькава прафесія – хлопец выбраў політэхнічны інстытут. Малодшы сын Андрэй стаў фізікам, хоць таксама любіў роднае слова.

Чытае артыст:

Будзе слоту абвясчаць прагноз,
Лістабой учыніць ператруску.
Песняй, што расчуліла да слёз,
Я прыму цябе па-беларуску...

Сто разоў шукай другой красы,
А тым больш што свет даўно не вузкі!
...Ды калі ты не бязродны сын –
Гавары са мной па-беларуску.

Гучыць музыка.

Марыя Цімафееўна і Міхаіл Васільевіч ужо даўно маюць унукаў. Іх пяцёра – Максім, Юрась, Міша, Волечка, Алесік. Юрый Кавалёў – вядомы ў нашай рэспубліцы і за яе межамі сапран балета, працуе ў Беларускай дзяржаўнай оперы і балета, майстар сцэны. Максім – юрыст, астатнія ўнукі – Міша, Оля і Алесік – студэнты. Марыя Кавалёвай ёсць пра што ім расказаць. Было дзяцінства, спаленае вайной. Дзяўчынцы давялося прайсці дарогамі партызанскай барацьбы, звездаць холад і голад, нягоды і жахі нямецкай акупацыі. Яе мама Феня Іванаўна Маркавец стала сувязной Сцяпана Сцяпанавіча Манковіча – сакратара Бягомльскага падпольнага райкома партыі. Гэта ён арганізаваў партызанскі атрад, які пазней вырас у брыгаду “Жалызняк”. З першым атрадам гэтай брыгады з 1942 года былі звязаны Марыя і яе маці. Трынаццацігадовая дзяўчынка дапамагала маці ва ўсім. Феня Іванаўна раілася з дачкой, давярала ёй усе сакрэты.

Марыя Кавалёва ўспамінае, як у апошнюю блакаду, перад вызваленнем Беларусі, трапіла з маці ў палон. У невяліччай вёсцы Тарасполле карнікі збіраліся спаліць іх разам з жыхарамі. Абклалі новы зруб кулявой саломай і сталі заганяць туды людзей. Аднак раптам прыехаў нейкі начальнік і падаў паперу-загад афіцэру карнікаў. Фашысты выбралі з натоўпу працаздольных сялян і пагналі закопваць процітанкавыя рвы. Астатніх па чыгунцы адправілі спачатку ў Лепель, у канцлагер, а потым на Ушаччыну будаваць умацаванні, якімі спадзяваліся спыніць наступ Чырвонай Арміі. Марыя з маці ўдалося ўцячы, а праз два дні яны радасна сустрэлі доўгачаканых вызваліцеляў.

Чытае артыст:

Спыню свой крок адчайны і таропкі,
Убачу ў непрытульнай цемнаце:

На дне пасляваеннага акола
Шыпшына адзінокая цвіце.
Паміж былля і крапівы цярпліва,
Стаіўшы свой загадкавы сакрэт,
Глядзяць, як сарамяжлівае дзіва,
Пунсовыя агеньчыкі на свет.

Гучыць музыка.

Сябры, вы слухаеце перадачу “Беларусь ад А да Я”. Сённяшні наш аповед пра Марыю Кавалёву – вядомага мовазнаўцу і педагога. Як выяўляецца яе Слова ў яшчэ адным важным кантэксце – кантэксце жаночага абаяння?

Марыі Цімафееўне споўнілася дзесяць гадоў, калі памерла яе бабуля Аленка. Колькі казак яна ведала! Неадукаваная, звыклая да цяжкай вязковай працы, Алена Гарасімаўна (або інакш – бабуля Аленка) была інтэлігентнай ад Бога. Яе высокая ўнутраная культура вабілі вязкоўцаў, як зырккі агеньчык сярод аднастайна-шэрых будняў.

Любоў да казак перадалася і Марыі. Яна вельмі любіла чытаць казкі сваім унукам, якія ўважліва сачылі не толькі за зместам, але і вымаўленнем, інтанацыяй. “Хіба можна каля цябе кепска чытаць?” – жартавалі малыя, калі хваліліся поспехамі на ўроках літаратуры. Зрэшты, мне самой прыемна слухаць Марыю Цімафееўну. Кожнае слова ў яе маўленні ўзважанае, абдуманое, перажытае. І гучыць мякка – як і павінна з жаночых вуснаў. Неяк Марыя Кавалёва прызналася мне, што вельмі не любіць сварлівых кабет, якія ствараюць праблемы і на працы, і ў сям’і. Многае ў жыцці залежыць ад жанчыны, яе адносін да блізкіх. Дарэчы, Марыя Цімафееўна са сваім мужам ніколі не сварыліся. Яны даўно ўпэўніліся: найлепшая мова ў свеце – мова кахання. У яе свае нормы, спасцігнуць якія можна толькі спагадлівым сэрцам.

Чытае артыст:

Ты пакліч мяне. Пазаві.
Там заблудзімся ў хмельных травах.
Пачынаецца ўсё з любві,
Нават самая простая ява.
І тады душой не крыві
На дарозе жыцця шырокай.
Пачынаецца ўсё з любві –
Першы поспех і першыя крокі...

Гучыць музыка.

Вы слухаеце перадачу пра беларускага мовазнаўцу і педагога Марыю Кавалёву. Як вядома, вытокі любога слова – ва ўнутраным свеце чалавека. Адчуць вобразнасць мастацкіх твораў можа даследчык, які ўважліва ставіцца да кожнай, нават нязначнай, жыццёвай рысы. Адчуць вобразнасць магчыма тады, калі сам ствараеш прыгажосць у свеце. На дачы Марыі

Цімафееўны многа кветак. Да самых маразоў радуюць ружы – белыя, ружовыя, цёмна-барвовыя. Іх Марыя Цімафееўна абавязкова камусьці падорыць, а любімыя – цёмна-барвовыя – паставіць у пакоі. Як добры пачатак для сваіх новых кантэкстаў.

А наша перадача закончана. У ёй прагучалі ўрыўкі з вершаў Яўгеніі Янішчыц і Міколы Шабовіча. Я, Таццяна Старасценка, пакуль развітваюся з вамі і жадаю цікавых імгненняў лёсу, якія можна ўпісаць у свае жыццёвыя кантэксты.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ